

Martina s. Ana Begić*, Marin Golubović

Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život

SAŽETAK

Današnje suvremeno društvo stavlja nam rješenja mnogih proturječja društvene slike kakva danas vlada. Potrebno je samo malo dublje zahvatiti ispod površine da bi nam se otvorio širi horizont stvarne društveno-političke slike. Sastavni dio ljudskog društva jest i pravo, odnosno zakoni, prvo kao običajno pravo, a kasnije kodificirano pravo. U povijesti, možemo kroz pravne norme različitih pravnih sustava promatrati slike društva te kakve je poglede na život, na pravo na život, u konačnici na ljudsko dostojanstvo imala određena civilizacija. Kao postulat ovoga rada svrha je prikazati ljudska prava, ljudsko dostojanstvo i pogled na život, a posebno kroz učiteljstvo Katoličke Crkve, osvrćući se kratko i na učenje u Židovstvu u Tori, na rimsko pravo, te dakako na pozitivne pravne propise i pravne običaje uz slijed razvoja govora o dostojanstvu i pravu na život ljudske osobe, počevši od općeg pogleda na govor o ljudskom životu, preko promišljanja prvih kršćanskih vremena, do govora o dostojanstvu i čovjeku stvorenom na sliku Božju. Govoriti o ljudskim pravima i o dostojanstvu ljudske osobe nije nimalo zahvalna tema. Kroz povijest su ljudska prava i dostojanstvo ljudske osobe uvijek bili kamen spoticanja. U slučajevima takvog poremećaja, a mogli bismo čak reći i grubih povreda ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, evandeoski nauk kao objava koju Katolička Crkva baštini jest ključ u obrani i zaštiti onih koji su slabiji.

Ključne riječi: osoba, ljudsko dostojanstvo, život, pravo, čovjek slika Božja.

Uvod

Današnji moderan čovjek sa svojim načinom života nastoji se odmaknuti od okvira koje mu postavlja društvo, bilo kroz moralne bilo kroz državne zakone. Mogli bismo reći da nam mediji nude upravo takvu sliku društva bez ikakvih okvira,

* Katedra moralne teologije, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Adresa za korespondenciju: Martina s. Ana Begić, Katedra moralne teologije, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Kruge 44a, 10 000 Zagreb, *e-mail:* mbegic@kbf.hr.

prenaglašavajući osobnu slobodu pojedinca i upravo tako (pre)odgaja se čovjeka, napose mladog čovjeka u kojem izaziva bunt. Takav se protivi zakonu koji promatra kao element ograničavanja njegove slobode. Zato ima ljudi koji misle da se zakon suprotstavlja slobodi i sanjaju o vremenu kad će čovječanstvo živjeti sređeno i radosno bez ikakvih zakonskih pravila. Je li istina da nam zakon sputava slobodu? Činjenica jest da postoji određena napetost između slobode i zakona. Sloboda je mogućnost izabrati ovo ili ono, a zakon je usmjeravanje prema jednome, prema činidbi ili propuštanju činjenja. Zapravo ta napetost pretpostavlja slobodu kao mogućnost odlučivanja pred silom zakona i tu dolazimo do konkretnog odnosa u zakonu: sila, sankcija – uvjetno ograničavanje slobode. Problematika odnosa zakona i prava jest ta da je pravo osnova zakona.¹ No, da se bilo koje pravo ostvari kroz zakon potrebna je sila, moć, vlast. Onaj koji primjenjuje silu nad drugim ne traži njegov pristanak. Očituje se određeni stupanj gubitka slobode onoga koji je nadvladan, silovan, takva osoba je zapravo prisiljena na prihvaćanje stanja koje joj je nametnuto. Ako određena osoba i u najmanjoj mjeri gubi slobodu i moć odlučivanja o sebi samome, tada takvim stanjem u ustavnopravnom smislu i prestaje biti osobom; upravo stoga što je sloboda odlučivanja temeljno pravo na ljudsko dostojanstvo. U slobodi osoba ima moć izbora, prava i, dakako, odgovornosti, ali primjenjujući silu osoba postaje ta koja slama volju drugoga jer za sebe jest osoba, a drugoga ne poštuje kao osobu. Dolazi do objektivizacije drugoga, gdje taj drugi postaje samo stvar; u konačnici u Kantovom smislu subjekt postaje objekt.² Članak 3. Opće deklaracije o ljudskim pravima navodi: „Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost.”³

Koliko god je današnjem čovjeku zakon teret, toliko je za razumijevanje problematike odnosa zakona i prava u našoj civilizaciji najbolje istaknuti razmatranje jednoga pitanja - pitanja djeteta. Dijete ima pravo, a nema nikakve sile, moći ili vlasti. Stoga se dijete može zaštititi samo zakonom, a nikakvom vlastitom obranom. Dijete koje je rođeno donekle ima svoj “glas”, može vikati, drugi ga čuju, no ono nerođeno ostaje posve bespomoćno. I u tom smislu u zaštititi nerođenoga jest samo zakon Božji osnovan na njegovu vlastitom pravu na život.⁴

Razmatrati ljudska prava i dostojanstvo ljudske osobe, danas, u svjetlu kršćanske teologije, za sobom povlači određene konotacije koje mogu u određenom krugu ljudi izazvati predrasude, koje se najčešće javljaju iz neznanja. Neznanje i nepoznavanje

1 Usp. Arhiv OFMCAp, *XXIV Sloboda zakon sila*, propovijed Tomislava Janka Šagi-Bunića održana u Zagrebačkoj katedrali 1963. godine.

2 Usp. Friedrich MÜLLER, *Pravo - Jezik - Sila; Utemeljenje suvremene lingvistike prava*, Osijek, 2013., 31.

3 *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (10. 12. 1948.), u: *Narodne novine*, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html (19. 6. 2017.)

4 Usp. Arhiv OFMCAp, *XXIV Sloboda zakon sila*, propovijed Tomislava Janka Šagi-Bunića održana u Zagrebačkoj katedrali 1963. godine.

prava u pravnom sustavu ne oslobađa nas krivnje (*ignorantia iuris nocet*), a to je postulat još iz rimskoga prava. Stoga bi cilj ovog rada bio osvijetliti ljudska prava i dostojanstvo svake osobe, a na prvom mjestu pravo na život, kako ga promatra učiteljstvo Katoličke Crkve, zajedno s nekim pravnim rješenjima. Tema je to koja je vrlo opsežna i odmah na početku potrebno se ograditi da je vrlo teško na par kartica teksta svesti sve ono što Crkva naučava i donose pozitivni pravni propisi. Ipak, pravo na život, kao temeljno ljudsko pravo, zajedničko je i Crkvenom učiteljstvu kao i pravnim sustavima mnogih država i mnogih međunarodnih dokumenata koji pravo na život stavljaju kao prvo i osnovno, jer ako nema života onda je nemoguće ostvariti ostala prava, kao što su pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na rad, pravo na slobodu misli, pravo na slobodu vjeroispovijesti, pravo na slobodu kretanja i udruživanja, pravo na državljanstvo i pravnu zaštitu, pravo na brak i zasnivanje obitelji i potomstvo, pravo na izbor zaposlenja i stupanja u javnu službu, pravo na imovinu, pravo na životni standard, pravo na odmor, pravo na školovanje i kulturni život, pravo na socijalnu pomoć i tako dalje.

Upravo zato Crkva stavlja sebe u zaštitu onih kojima je ona najpotrebnija, a to su najslabiji u društvu. Također, Crkva se stavlja u obranu i zaštitu ljudskoga dostojanstva. Drugačije niti ne može progovarati, to joj je zadaća jer na taj način svjedoči Boga koji sam za sebe govori da je onaj „koji daje rađanje“ (Iz 66, 9), koji je „začetnik života“ (Dj 3, 15).

1. Čovjek kao osoba

1.1. Antropološko pitanje čovjeka kao ljudske osobe

Postavljamo si s pravom pitanje: Tko je čovjek? Na čemu se temelji čovjekovo dostojanstvo i pravo? Je li taj temelj u mnoštvu pravnih propisa koji bi trebali jamčiti pravo i jednakost svih? Može li malo crne tinte na bijelom papiru učiniti nekoga više ili manje jednakim, „jednakijim“? Može li tinta meni kao osobi dati toliko željeno dostojanstvo? Mi, kršćani, vjerujemo da naše ljudsko dostojanstvo prvenstveno izvire iz svojega počela, a to je sam Bog kao Stvaratelj na kojega smo upućeni i s kojim smo povezani. Čovjeka kao osobu, kao cjelinu ne čine samo razum, sloboda, tijelo, ili pak duša, naprotiv; čovjek je cjelina. Biće koje je upućeno na Boga, a Biblija nam potvrđuje taj izravan odnos čovjeka s Bogom. U pogledu antropološkog poimanja osobe, imamo vid Božjeg stvaranja i otkupljenja čovjeka. Upravo zato postavljamo si pitanje: „Tko sam ja?“, a ne: „Što sam ja?“⁵ Bog kao darivatelj života daje nam odgovor na to pitanje. Čovjek svoje postojanje ne duguje niti jednoj izvanjskoj sili,

5 Usp. Tonči MATULIĆ, *Bioetika*, Zagreb, 2001., 237.

već upravo Bogu koji postaje njegov temelj. Ovdje dolazimo do temeljnoga pitanja, a to je pitanje *osobe*. „Boetije je prvi pisac iz zapadnoga intelektualnoga kruga koji je pojam „osoba“ postavio na razinu definicije koja se provukla nealterirana do naših dana.“⁶ „Za Tomu Akvinskog „osoba znači ono što je najsavršenije u cijeloj prirodi – a to je supsistentni pojedinac razumske naravi“. Ova savršenost osobe ne temelji se na tome kako osoba djeluje u ovom našem svijetu nego na onome što je ona u sebi, što je ona promatrana s metafizičkog aspekta. Klasična je definicija osobe ona koju zastupa Boetie i koju kasnije prihvaća i doraduje Toma Akvinski. Boetie kaže da je osoba: „*Naturae rationalis individuasubstantia* (individualna supstancija racionalne naravi)“.⁷ Osoba je, dakle, individua te kao takva ne može biti podijeljena, no ipak je od svega ostalog itekako odijeljena, to jest u svojoj biti različita. Iz toga proizlazi da su sva bića supstancije s razlikom na princip individualizacije.⁸ Danas se pojam osobe u mnogome želi relativizirati i svesti na vrednovanje prema kojemu ga se svrstava prema klasama ili ideologijama.⁹

1.2. Čovjek stvoren na sliku Božju

Ono po čemu se čovjek razlikuje od ostalih stvorenja jest njegova sposobnost za rad, za razvitak, slobodno djelovanje i ostvarivanje svoje osobnosti u potpunoj slobodi i zajedništvu s drugima. U tom smislu čovjek kao pojedinac ne može biti žrtvovan u neke druge svrhe, čak ni ako se radi o smislu nekog vrlo velikog dobra.¹⁰

Međunarodna teološka komisija izdala je dokument *Zajedništvo i upravljanje, Ljudske osobe stvorene na sliku Božju*, unutar kojega u drugom poglavlju, broj 28, razrađuje pitanje stvorenosti na sliku Božju i govori o tijelu i duši:

„Stav da je tjelesnost bitna za osobni identitet temeljan je, čak iako ne posve izričito tematiziran, u svjedočanstvu kršćanske objave. Biblijska antropologija isključuje dualizam duh - tijelo i o čovjeku govori u njegovoj cjelovitosti. Među osnovnim hebrejskim pojmovima za čovjeka korištenih u Starom Zavjetu, *něfēs* označava život konkretne, živuće osobe (Post 9,4; Lev 24,17-18; Izr 8,35). No čovjek nema *něfēs*, on jest *něfēs* (Post 2,7; Lev 17,10). *Basar* označava tijela životinja i ljudi, a katkad i čitavo tijelo (Lev 4,11; 26,29). I opet, čovjek nema

6 *Isto*, 248.

7 Borislav KNEŽIĆ, Ivana DADIĆ, Metafizička istraživanja o osobi, u: *Riječki teološki časopis*, 17 (2009.) 2, 554.

8 Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Ontološko i funkcionalističko shvaćanje osobe: Bioetička rasprava, u: *Crkva u svijetu*, 2 (2011.) 46., 147–148.

9 Usp. V. POZAIĆ, *Život prije rođenja*, FTI, Zagreb, 1990., str. 80-81.

10 Usp. Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2009., 89.

basar, nego on jest *basar*. Novozavjetnim pojmom *sarx* (put) može se označavati materijalna tjelesnost čovjeka (2 Kor 12,7), ali i čitava osoba (Rim 8,6). Još jedan grčki pojam, *soma* (tijelo) upućuje na čitavog čovjeka s naglaskom na njegovo izvanjsko očitovanje. I ovdje čovjek ne posjeduje svoje tijelo, nego jest svoje tijelo. Biblijska antropologija jasno pretpostavlja jedinstvo čovjeka i tjelesnost smatra temeljnim za identitet osobe.¹¹

„Ljudska je osoba radikalno društvena veličina. Ona je prije svega subjekt odnosa. Po svojoj naravi bitno je upućena na drugoga. Ona izriče čovjeka u totalitetu, tj. u njegovu tjelesnom (biološkom) i duhovnom (psihološkom) integritetu.“¹² Čovjek je osoba (personalna dimenzija čovjeka kao subjekta), ali je i društveno biće (socijalna dimenzija ljudske osobe), predodređeno za život u zajedništvu.¹³ Svaka osoba je neponovljiva, cjelina koja postoji u određenom tijeku vremena i ne može se ponoviti, isto kao što se ni proteklo vrijeme ne može ponoviti. Bog kao stvoritelj neponovljivo djeluje u svojim stvorenjima, stoga je Bog prvotni uzrok koji djeluje u svom stvorenju i po njemu. Ta činjenica stvorenosti na sliku Božju, u teologiji *imago Dei*, daje još veće dostojanstvo ljudskoj osobi.¹⁴

Promatrana u tom vidu, osoba, njezin integritet, posebnost i postojanje ne može biti dovedena u pitanje postojanja. Pred nas se stavlja peta Božja zapovijed (ne ubij), koja je u većini pravnih i moralnih sustava ozakonjena i tim činom život je stavljen pod posebnu zaštitu pravnog sustava koji prijete sankcijama u slučaju kršenja te zapovijedi. No, tu zapovijed možemo staviti pod upitnik tako da stavimo pasivno „djelovanje“ čineći distinkciju između „ubiti“ i „pustiti umrijeti“.

„Razlikovanje aktivnog zahvata i pasivnog držanja, te »učiniti« i »pustiti da se dogodi«, služi u graničnim zonama između života i smrti (kraj i početak života), da bi se odredila granica uzajamne odgovornosti s kojom se ljudi mogu suočiti. Npr., u slučaju početka života treba priznati da samo vid zaštite dječjeg prava na život (pravo da dijete ne bude ubijeno) može zahtijevati apsolutnu valjanost, dok njegov pozitivni zahtjev za mjerama usmjerenima na održanje na životu ide samo do točke do koje država opravdava vrijeme postojećim medicinskim resursima i vodeći računa o drugim ciljevima zdravstvene politike (npr. vodeći računa o

11 Međunarodna teološka KOMISIJA, Vatikan (2004.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communi-on-stewardship_en.html (5. 10. 2016.).

12 Tonči MATULIĆ, *Bioetika*, Zagreb, 2001., 392.

13 Usp. Đ. HRANIĆ, Čovjek – slika Božja. *Teološka antropologija Ivana Pavla II*, u: *Diacovensia* 1 (Đakovo, 1993.), str. 33.

14 Usp. Hrvatska biskupska KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., 308.

tromjesečnom fetusu u utrobi majke koja je cerebralno mrtva). No i ovomu razlikovanju moguće je prigovoriti. U čemu se točno sastoji razlika? Lakše je zaniijekati razliku nego reći u čemu se ona sastoji. Leži li razlika u jasnoj distinkciji između djelovanja i nedjelovanja, u našim nakanama, ili u tome da se prepustimo sudbini, Bogu, prirodi? Isto tako, leži li razlika na temelju umjetnih ili prirodnih uzroka smrti?

Na temelju teleološke etike teško je opravdati neku razliku, jer je posljedica uvijek ista, tj. smrt ljudske osobe. Naprotiv, prema etici uzajamnog poštovanja, koja priznaje suvereno pravo svakoga čovjeka na život, kao samostojni temelj naših uzajamnih odnosa, čak je i pravo na vlastitu smrt, koju ne smijemo preuraniti, sastavni dio ljudskog dostojanstva koje trebamo poštivati.¹⁵

U razmišljanjima o kriterijima definicije osobe polazi se od pitanja o stupnju zaštite nekih ljudskih bića (embriji, duševno poremećeni, hendikepirani). U tom slučaju pojam »osoba« koji je duboko povezan s pojmom »dostojanstvo«, upućuje uglavnom samo na pojedinca koji je glavni subjekt prava koja se pripisuju ljudskom biću. Kroz pojam »osoba« pojedinac postaje nositelj prava, a posebice subjekt prava na život. U suvremenim etičkim razmišljanjima pitanje *Je li ljudsko biće osoba ili nije?* svodi se na pitanje *Treba li to ljudsko biće poštovati i zaštititi kao i svako ljudsko biće?*¹⁶ Odgovor na ova i slična pitanja vrlo je jasan i leži u petoj Božjoj zapovijedi koja kaže: "Ne ubij!" te na taj način poštovati prirodni ciklus od začeca do smrti.

2. Dostojanstvo ljudskog života

"Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih." Jr 1, 5

2.1. Dostojanstvo ljudskog života kod prvih kršćana

2.1.1. Iz Poslanice Diognetu

Danas, kada s vremenskim odmakom promatramo živote prvih kršćana, svjesni smo da su oni živjeli pri „samom izvoru“, bili su svjedoci Objave, svjedoci Božjeg spasenjskog djelovanja; i upravo nam oni daju pravo svjedočenje života koji su učili bez posrednika od samoga Gospodina. Sami apostoli svjedoče da su s njime „zajedno jeli i pili“ (Dj 10, 41) Naše istraživanje prvotne zamisli treba nas uvijek vraćati k životu prvih kršćana, svjedocima njihova načina života.

15 Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2009., 94-95.

16 A. GAVRIĆ, *Osoba*, u: *Glas Koncila*, 43 (Uskrs, 2004.), br. 15, str. 14.

„Kršćani se ne razlikuju od ostalih ljudi ni područjem gdje stanuju, ni jezikom, ni načinom života. Ne žive u svojim vlastitim gradovima, ne služe se nekim neobičnim jezikom, ne provode neki osobiti život. Nisu pronašli taj način života nekim domišljanjem i nastojanjem radoznalih ljudi. Nisu zaštićeni ni ljudskim zakonom kao neki drugi. Nastavajući grčke i barbarske gradove, gdje je koga sudbina postavila, prihvaćajući svagdje domaće običaje u odijevanju, hrani i uopće načinu života, oni žive i time predlažu izvanredan i po jednodušnom mišljenju svih nevjerovatan način života. Žive u vlastitoj domovini, ali kao došljaci. Kao građani s ostalima imaju sve zajedničko, a sve trpe kao tuđinci. Svaka im je tuđa pokrajina domovina, a svaka domovina tuđina. Žene se kao i ostali i rađaju djecu, ali ne odbacuju još nerođene djece. Imaju zajednički stol, ali ne i postelju. U tijelu su, ali ne žive po tijelu. Provode život na zemlji, ali na nebu imaju domovinu. Pokoravaju se izglasanim zakonima, a načinom svoga života nadvisuju zakone.“¹⁷

Vidimo da su se i prvi kršćani razlikovali od ostalih naroda s kojima su živjeli, upravo po svojim visokim moralnim načelima koja su živjeli i koja su drugi primjećivali. Između ostaloga „nisu odbacivali još nerođenu djecu“, dakle, poštovali su ljudski život od samoga početka. Ljudski je život vrednovan od samoga začeca, te je kao takav smatran darom.

3. Vrednovanje života u učenju Katoličke Crkve

Gledati na život očima otvorenim za mogućnost, očima koje ne vide tijelo kao nakupinu stanica, već tijelo kao biološko-duhovnu cjelinu koja je neodvojiva i neponovljiva ljudska jedinka, cjelina za sebe i dar života. Dar je to koji nam je darovan u vremenu i prostoru u kojem možemo promatrati čovjeka kao pripadnika velikog organizma prirode i na taj način postavljamo kozmološko pitanje koje nas upućuje na pitanje čovjekova položaja u svemiru, a s druge pak strane ono antropološko pitanje koje za sobom vuče već spomenutu cjelinu u smislu duša – tijelo.¹⁸ Poruku o pitanju čovjeka kao osobi, kao daru, nečemu neponovljivom izrekli su i pape. Tako je papa Ivan XXIII. rekao: „Svaki je čovjek osoba, to jest da je narav obdarena razumom i slobodnom voljom. Ona sama po sebi ima prava i dužnosti što izravno o skupa izviru iz same njegove naravi. Budući da su oni općeniti i nepovredivi, ne mogu se ni na koji način otuđiti. Promatramo li pak dostojanstvo ljudske osobe prema istinama objavljenim od Boga, tada ne možemo a da ga daleko više ne cijenimo;

17 *Poslanica Diognetu (Br. 5-6: Funk 1, 317-321)*, u: *Časoslov rimskoga obreda*, Zagreb, 2012., 613.

18 Usp. Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2009., 76.

ta ljudi su otkupljeni krvlju Isusa Krista, po višnjoj milosti postali su Božja djeca i prijatelji postavljeni za baštinike vječne slave¹⁹. Papa Ivan Pavao II. kaže: „U svojoj neponovljivoj posebnosti svaka ljudska osoba sastoji se ne samo od duha nego i od tijela, tako da se u tijelu i preko tijela ostvaruje sama osoba u svojoj konkretnoj stvarnosti. Prema tome, poštovati ljudsko dostojanstvo znači uvažavati taj čovjekov identitet kojim je on dušom i tijelom jedan (*corpore et anima unus*).”²⁰ U tom smislu progovara nam i *Donum vitae*²¹: „Dar života što ga je Bog Stvoritelj i Otac povjerio čovjeku, od njega zahtijeva da bude svjestan njegove neprocjenjive vrijednosti i da za nj preuzme odgovornost.”²²

Upravo iz razloga koje nam svjedoči izvještaj o stvaranju čovjeka u prvom poglavlju same Knjige Postanka u 27. retku, a to je stvorenost na sliku Stvoriteljevu, Crkveno učiteljstvo u dokumentu Drugog Vatikanskog Sabora progovara sljedećim riječima: „Čovjek – slika Božja. Prema gotovo jednodušnom uvjerenju vjernika i nevjernika, sve na zemlji treba biti usmjereno prema čovjeku kao svojem središtu i vrhuncu.”²³ Stoga, u samom temelju ljudskog stvaranja stoji Bog i, kao takav, Bog je osnova i temelj dostojanstva i svetosti ljudskog života, ljudske osobe. Upravo stoga čovjek nije predodređen ni za kakvo drugo stvorenje, nego samo za Boga u zajedništvu s drugim ljudima. Stoga je ljudski život jedinstven, neponovljiv i neprocjenjiv. U dokumentu *Gaudium et spes* progovara nam Crkva o osobnom dostojanstvu čovjeka općenito i tu ne ulazi u pitanje osobnog dostojanstva samog djeteta koje se ima roditi, ali sljedeći tekst smjera upravo na dostojanstvo djeteta u majčinoj utrobi: „Budući da su svi ljudi – oduhovljeni razumnom dušom i stvoreni na sliku Božju – imaju istu narav i isti iskon te jer svi, od Krista otkupljeni, uživaju isti poziv i isto božansko određenje, sve se više mora priznavati temeljna jednakost među svima.”²⁴

19 IVAN XXIII, *Pacem in terris* (1963.), br. 9-10, u: *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, uredio Marijan Valković, Zagreb, 1991., 165.

20 Zbor za nauk VJERE, *Donum vitae - Dar života, Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, Zagreb, 2012., 12., (dalje: DV).

21 *Donum vitae - Dar života*, naputak kongregacije za nauk vjere o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja

22 DV., 7.

23 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes - Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*. (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 12., (dalje: GS).

24 GS, 29.

4. Pravni sustavi

4.1. Pravni sustav kao izvor norme za vrednovanje života

Pravo, kao normativni izričaj duha civilizacije nastaje, živi i razvija se unutar društva kao njegov neodvojivi dio. Promatrano kroz povijesne okolnosti najprije se javlja kao običajno pravo određene zajednice te s vremenom poprima pisani oblik. No, u kojem god obliku pravna norma bila, uvijek odražava volju zajednice. Na neki način ocrtava upravo duh kojim ta zajednica živi. Dakako da je nemoguće da pravo kao bitan, rekao bih *konstitutivan* element društva, regulira društvo do u svaku i najmanju pojedinost, ta to je *njemačka bolest*, kako je naziva Hegel kada kaže:

„Za javni zakonik valja, s jedne strane, zahtijevati jednostavna opća određenja a, s druge, priroda konačne građe vodi ka beskonačnim daljim određenjima. Opseg zakona treba da je, s jedne strane, gotova zatvorena cjelina, a s druge, on je neprekinuta potreba novih zakonskih određenja. Kako ova antinomija, međutim, pripada u specijaliziranje općih načela, što čvrsto dalje traju, zato time ostaje neokrnjeno pravo na gotov zakonik, kao na to da su ta opća jedinstvena načela za sebe, različita od svog specijaliziranja, razumljiva i postavljiva. Zahtijevati od zakonika savršenost, da on treba da bude gotov, nesposoban za neko dalje određivanje - zahtjev koji je naročito njemačka bolest - te s razloga što nije mogao postati tako savršen, ne dopustiti da dođe do nečega takozvanoga nesavršenoga, tj. do zbiljnosti - osniva se na nepoznavanju prirode konačnih predmeta, kao što je privatno pravo.“²⁵

4.2. Zaštita života u rimskom pravu

Vratimo se li na izvorište europskog pravnog naslijeđa, a to je rimsko pravo, tada u njemu jasno vidimo načelo prava na rođenje iz kojeg slijedi i vrijednost ljudskog života i prije samoga rođenja. „Začeto dijete u neku se ruku smatra kao da je već rođeno. – *Conceptus quidammodo in rerum natura esse existimatur.*“²⁶

4.3. Zaštita života u Tori

Dobro nam je poznata revnost Židova u vršenju svih zapovijedi što ih im je Gospodin dao preko Mojsija. Strogost Tore (Zakona), s vremenskim i geografskim odmakom

25 Georg Wilhelm Friedrich HEGEL, *Osnovne crte filozofije prava: s Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku filozofije prava*, Sarajevo, 1989., §216.

26 ULPIJAN, *Digesta*, 38, 19, 7, u: Ante ROMAC, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973., 140-141.

od onog vremena često nam se čini odviše rigorozna, a posebice što se tiče Subote. No, u Starome zavjetu, nakon velikog potopa, Bog Noi i njegovim sinovima upućuje značajne riječi: „Tko prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek!“ (Post 9, 6)

Taj redak komentira se u Babilonskome Talmudu (Sanhedrin 57b) riječima: „Tko proljeva krv čovjeka u čovjeku, krv će mu se proliti. Tko je čovjek u čovjeku? To je zametak u majčinoj utrobi.“ Spašavanje nerođenoga života za vrijeme cijele trudnoće potiskuje zabrane Tore, pa je tako, primjerice, dopušteno kršiti subotu kako bi se spasilo dijete (sav posao nužan za porođaj djeteta može se obaviti subotom – Talmud, Mišna Moed, Šabat 18, 3), da bi u budućnosti ono moglo držati mnoge subote.²⁷

4.4. Zaštita života u pozitivnom pravu

4.4.1. Konvencija o pravima djeteta

Život kao pravno dobro zaštićen je u mnogim dokumentima, tako i Deklaracija o pravima djeteta²⁸ govori u četvrtom načelu sljedeće: „Dijete mora uživati sve pogodnosti socijalne zaštite. Mora imati pravo na život i razvoj u zdravoj okolini i stoga je i njemu i njegovoj majci potrebno pružiti posebnu njegu i zaštitu, kao i skrb prije poroda. Dijete ima pravo na odgovarajuću prehranu, smještaj, rasonodu i zdravstvene usluge.“²⁹ Konvencija o pravima djeteta³⁰ kasnije nam u svom članku šestom potvrđuje i izričito govori o prirodnom pravu na život, te se državama potpisnicama nalaže da osiguraju u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta.³¹

4.4.2. Primjer pravnih propisa Njemačke

Visoki stupanj doprinosa u zaštiti još nerođenoga ljudskog bića daje njemački Ustavni sud kada tumači odredbu njemačkoga Temeljnog zakona, odnosno Ustava. Svojim tumačenjem Ustavni sud daje nedvojbeno mišljenje o zaštiti života i prije negoli je rođen. Na taj je način otklonjena svaka sumnja u pitanju zaštite, ali i dostojanstva ljudskog bića, bića koje se ima roditi i kao takvo nosi već određena prava u samom

27 Stanko LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, Zagreb, 2009., 60.

28 *Deklaracija o pravima djeteta* iz 1959. godine, a usvojena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1959. u rezoluciji br. 1386/XIV.

29 *Deklaracija o pravima djeteta iz 1959.*, u: Dobriša SKOK (ur.), *Ljudska prava, Osnovni međunarodni dokumenti*, Zagreb, 1990., 129.

30 *Konvencija o pravu djeteta*; donesena 20. studenoga 1989. na 44. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda u New Yorku.

31 Usp. *Konvencija o pravu djeteta*, u: Juraj HRŽENJAK, *Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima: Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Zagreb, 1992., 186.

pravnom sustavu. Tu vidimo analogiju sa starim rimskim pravom koje je također davalo visoki stupanj priznanja činjenice života i prije samoga rođenja. „Članak 2. stavak 2. *Temeljnog zakona* (Ustava) *SR Njemačke* od 8. svibnja 1949. određuje „Svatko ima pravo na život“, a tumačeći tu odredbu njemački Ustavni sud u odluci od 25. veljače 1975. godine kaže: „pravo na život jamči se svakome tko živi; između pojedinih dijelova života u razvoju, prije rođenja ili između rođenoga i onoga koji se ima roditi ne postoji nikakva razlika. Svatko, u smislu čl. 2. st. 2. podstavka 1. *Temeljnog zakona*, jest *svaki živi čovjek*; drugim riječima; svaki ljudski individuum koji posjeduje život; *svatko* zato znači i još nerođeno ljudsko biće.“³²

4.4.3. Primjer pravnih propisa Hrvatske

Hrvatski pravni sustav također ima regulirano pitanje zaštite života u samome Ustavu. Na taj način progovara i štiti život u svim okolnostima, pa čak i u slučaju ratnoga stanja život ima prednost zaštite u službi obrane života i ljudskog dostojanstva. „Članak 21. stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* od 22. prosinca 1990.: „Svako ljudsko biće ima pravo na život.“ (Narodne novine br. 56/90). U skladu s člankom 14. stavkom 1. istoga *Ustava*, to pravo postoji neovisno o rođenju. Članak 17. stavak 3. istoga *Ustava* dodatno određuje: „Niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena odredbi ovoga Ustava o pravu na život.“³³

Zaključak

Temeljno polazište pitanja ljudskog dostojanstva i ljudskih prava jest pitanje *osobe* i njezine slobode. Potrebno je staviti naglasak na osobu kao neponovljivu individuu koju tako promatraju i pravni sustavi, a napose Katolička Crkva, s obzirom na stvorenost na sliku Božju, kojoj je zadaća naviještati, širiti i tumačiti primljenu Objavu koja svoju puninu ostvaruje u osobi Isusa Krista.

Upravo rođenje djeteta, rođenje nove osobe, individue, povlači za sobom veliku radost. Svjedoči nam o tome i Lukino evanđelje donoseći radosnu vijest o rođenju: „Evo, javljam vam blagovijest, veliku radost za sav narod! Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj Krist, Gospodin.“ (Lk 2, 10-11) U samome Uvodu spomenut je Bog kao „davatelj života“, to je i središte Isusovog djelovanja koje je proegzistentno,

32 Stanko LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, Zagreb, 2009., 46.

33 *Isto*.

usmjereno na čovjeka pojedinca kojeg ozdravlja i kojem vraća njegovo dostojanstvo, a sam progovara: „Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju.“ (Iv 10, 10)³⁴

LITERATURA

1. ARHIV OFMCAP, Propovijedi Tomislava Janka Šagi-Bunića, 1963.
2. ARAMINI, Michele, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2009.
3. DEKLARACIJA O PRAVIMA DJETETA, u: SKOK, Dobriša (ur.), *Ljudska prava, Osnovni međunarodni dokumenti*, Zagreb, 1990.
4. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes - Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu. (7. XII.1965.)*, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.
5. GAVRIĆ, Anto, *Osoba*, u: *Glas Koncila*, 43 (Uskrs, 2004.), br. 15, str. 14.
6. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Osnovne crte filozofije prava: s Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku filozofije prava*, Sarajevo, 1989.
7. HRANIĆ, Đuro, Čovjek – slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II, u: *Diacovensia* 1 (Đakovo, 1993.).
8. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.
9. IVAN XXIII, *Pacem in terries*, u: *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.
10. IVAN PAVAO II, *Evangelium vitae - evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, Zagreb, 2003.
11. KNEŽIĆ, Borislav – DADIĆ, Ivana, Metafizička istraživanja o osobi, u: *Riječki teološki časopis*, sv. 17., br. 2, 2009., str. 543–572.
12. KONVENCIJA O PRAVU DJETETA, u: HRŽENJAK, Juraj, *Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima: Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Zagreb, 1992.
13. LASIĆ, Stanko, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, Zagreb, 2009.
14. MATULIĆ, Tonči, *Bioetika*, Zagreb, 2001.
15. MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Zajedništvo i upravljanje*, Vatikan (2004.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communion-stewardship_en.html (5. 10. 2016.)
16. MÜLLER, Friedrich, *Pravo – Jezik – Sila, Utemeljenje suvremene lingvistike prava*, Osijek, 2013.
17. *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (10. 12. 1948.), u: *Narodne novine*, u: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html (19. 6. 2017.).
18. POSLANICA DIOGNETU, u: *Časoslov rimskoga obreda*, Zagreb, 2012.

34 Usp. Ivan Pavao II, *Evangelium vitae - evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života.* (25. III. 1995.), Zagreb, 2003., br. 1.

19. TOMAŠEVIĆ, Luka, Ontološko i funkcionalističko shvaćanje osobe: Bioetička rasprava, u: *Crkva u svijetu*, sv. 46, br. 2, 2011., str. 143–170.
20. ULPIJAN, *Digesta*, u: ROMAC, Ante, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973.
21. ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života, Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, Zagreb, 2012.

Bioethics, Human Dignity and Human Rights

ABSTRACT

Today's modern society offers us the resolutions to many contradictions of the social image that is present today. Only a bit stronger engagement is needed to open the wider horizons of the real socio-political situation of society. An integral part of human society is both right and law, at first as a custom (common law) and later codified law. In history, we can observe the image of society through the legal norms of different legal systems, and what kind of regards to life, the right to life, and ultimately to human dignity had a certain civilization. As a postulate of this work, the purpose is to portray human rights, human dignity and a view on life, especially through the Teachings of the Catholic Church, with a brief focus on Jewish learning in the Torah, on Roman law, and of course, on positive law and legal practices along the development of speech about dignity and the right to the human person's life starting with the general view on speech about human life, through reflection on early Christian times, to the speech about the dignity, and man created in the image of God.

Talking about human rights and the dignity of a human person is not a grateful topic at all. Throughout history, human rights and the dignity of the human being have always been a stumbling block. In the cases of such a disruption, we might even say gross violations of human dignity and human rights; Evangelical doctrine, as a revelation that the Catholic Church inherits, is the key to defending and protecting the weakest ones.

Key words: person, human dignity, life, right, human image of God.